

Economische methodologie

Onder de titel "Economische methodologie vandaag" heeft onze collega de filosoof W.N.A. Klever in *ESB* van 29 maart een bijdrage geleverd die op wel zeer vooringenomen en ongerijmde wijze uitdrukking geeft aan het doen en laten van economisch-methodologen vandaag. Dat kan niet onbesproken blijven.

Klever steekt in zijn overzichtartikel zijn scepsis over het bestaansrecht van het vak economische methodologie van meet af aan niet onder stoelen of banken. "Het bestaat wel, maar bestaan en bestaan is twee". Lezing van recent verschenen boeken van Kastelein, Huussen, Klant en Mingat, en Salmon en Wolfesperger sterkt Klever in zijn opvatting dat het vak een zinloos bestaan lijdt. Economische methodologie is op zijn best een nuancering van inzichten die nuchtere economen als M. Friedman allang hebben verwoord en op zijn slechtst een reglement van voorschriften, dat economen van buitenaf krijgen opgelegd. Klever zelf staat een zogenaamd naturalistisch standpunt voor, dat zou impliceren dat een aparte economische methodologie niet alleen overbodig, maar zelfs onmogelijk en onbereikbaar is (blz. 313).

Eén van de voor de hand liggende eisen die aan elke vorm van wetenschapsbeoefening gesteld moeten worden is die van interne consistentie. Klever ontkent de noodzaak van een aparte reflectie op kennis(aanspraken) op grond van zijn overtuiging dat kennis haar eigen reflectie impliceert ("...we weten wat we weten en [zijn] er daardoor zeker van"). Nu kan men tegen deze overtuiging de nodige bezwaren aanvoeren, maar dat is niet eens nodig om de ondeugdelijkheid van dit uitgangspunt voor een beschouwing over aard en betekenis van economische methodologie aan te tonen. Wij willen namelijk betogen dat, indien kennis steeds gepaard gaat met kennisbesef (zoals Klever meent), anders gezegd indien kennis steeds gepaard gaat met kennis over die kennis, elke discussie over methodologische vraagstukken onzinnig zou zijn en *a fortiori* een meta-methodologische discussie.

Nu willen wij niet verwijlen bij de voor de hand liggende opmerking dat het voor iemand die de zin van methodologische reflectie ontkent (en in andere geschriften zelfs de zin van filosofie überhaupt) zeer onbevredigend moet zijn om zijn

brood te verdienen aan een faculteit der wijsbegeerte. Als filosofie inderdaad 'natuur-kunde' behoort te zijn, dan is de consistente filosoof uiteraard natuurkundige en doet hij natuurkundig in plaats van wijsgerig onderzoek. Wel willen wij benadrukken dat Klever, onder het mom van de grote ontkenning van de zinvolheid van methodologie, ons trakteert op een reeks van eigen economisch-methodologische opvattingen. Opvattingen bovendien, waarop nogal wat af te dingen valt, zowel wat betreft de vaak rijkelijk vage formulering, als wat betreft de argumentatie. Aan de hand van een kleine bloemlezing van economisch-methodologische meningen uit Klevers *ESB*-artikel zal dan de interne inconsistentie van zijn standpunten blijken. Daarbij zal ook aan het licht komen dat Klever een tendentieuze en dikwijls onjuiste lezing van de besproken literatuur valt te verwijten.

Wanneer en waarom

Eén van de vraagstukken die in geen economische methodologie ontbreken is natuurlijk die van het wanneer en waarom van de aanvaardbaarheid van economische theorieën. Economisch-methodologen hebben bij het beantwoorden van die vraag altijd (of ze nu J.S. Mill of T.J. Kastelein heten) speciale aandacht geschonken aan de vraag naar de correspondentie tussen hun conclusies en die van de praktijk van het economische onderzoek. Niet dat zij van mening zijn dat methodologische conclusies en economische opvattingen altijd volledig zouden moeten samenvallen, maar wel dat discrepanties nadere uitleg behoeven. Soms kan hiertoe worden gewezen op een inconsistentie in opvattingen van economen, zoals Klever zelf ook doet: "Een dergelijke bewering ["...wij hebben met dat grillig mensgedrag te maken in onze economie"] spoort niet met de economenpraktijk, die de uitsluitende [sic!] maatstaf is voor de economisch-methodologische reflectie"¹. Hier zien we een fraai voorbeeld van de typische werkwijze van onze economisch-methodoloog: deze heeft een 'pre-conceived idea', in dit geval dat vrije wil niet bestaat – en dat van echte keuzevrijheid en doelgericht handelen dus geen sprake kan zijn – en meent dat economen op straffe van inconsistentie veroordeeld zijn het met hem eens te zijn. Dit voorbeeld laat onmiddellijk de problemen zien die ontstaan als men de economenpraktijk de *uitsluitende* maatstaf wil laten zijn.

In het *ESB*-artikel vinden we in feite een hele reeks van zulke 'pre-conceived ideas' van onze economisch-methodoloog tegen wil en dank. Daar is de "onhoudbare finalistische illusie" (zijn niet alle illusies onhoudbaar?). De "standaard wetenschapsfilosofie" leidt in het boek van Huussen tot een "weinig verheffend schouwspel", in het boek van Klant tot een "juweeltje". En "de werkelijke bron van [zijn] inzichten" blijkt het naturalisme van Spinoza te zijn (blz. 313). Het is wel duidelijk dat de oproep van Klever aan de economen om de economische methodologie de rug toe te keren (blz. 311), op zijn zachtst gezegd ambivalent is: aan gene zijde staat een nieuwe profeet wenkend klaar.

Over het wanneer en waarom van de aanvaardbaarheid van economische theorieën, de centrale vraag in de economische methodologie, blijkt Klever derhalve twee onderling strijdige opvattingen te huldigen:

- economische kennis levert haar eigen maatstaf. Economen weten heus wel zelf wat ze doen, hoe ze het doen en waarom ze het doen. Sterker nog: zij zijn de enigen die dit weten. Hier is de *anti*-methodoloog Klever aan het woord: een aparte economische methodologie is niet alleen volstrekt overbodig, maar zelfs onmogelijk (blz. 313);
- "Alle kennis is kennis van de natuur en haar wetmatigheden". Wij allen dienen te beseffen "...dat het er in een economisch-wetenschappelijke analyse uitsluitend op aankomt om de mechanisch werkende oorzaken te vinden en te formuleren van het menselijk economisch handelen". Hier spreekt de *normatieve* methodoloog Klever, die aangeeft wat economen zouden moeten doen².

In het eerste standpunt wordt kortom precies de mogelijkheid en zinvolheid ontkend van het tweede standpunt dat Klever inneemt. Ter afsluiting zullen we enkele ontwikkelingen van het vak economische methodologie in de laatste decennia in vogelvlucht bespreken. Ironisch genoeg zal blijken dat normatieve methodologie en anti-methodologie –

1. W.N.A. Klever, Economistengedrag en determinisme, in: P.H. Admiraal en H.W. Blom (red.), *Van alle markten thuis*, Opstellen aangeboden aan J.R. Zuidema, Universitaire Pers Rotterdam, 1987, blz. 71.

2. Natuurlijk zal Klever de strijdigheid van deze standpunten willen ontkennen door erop te wijzen dat 'authentieke' economen (blz. 313) altijd al een naturalistisch perspectief hebben ingenomen. Blijkbaar zijn er ook niet-authentieke economen. En het zijn uiteraard niet de economen zelf (elke econoom zal zich immers zelf ongetwijfeld authentiek achten), maar de methodoloog Klever die zich dit oordeel aanmatigt. (Of zou Klever zichzelf de meest authentieke econoom wanen?)

de twee standpunten die Klever tegelijkertijd inneemt – kunnen worden opgevat als de twee extreme posities waartussen de economische methodologie zich heeft bewogen.

Recente ontwikkelingen

Lange tijd is de economische methodologie – mede onder invloed van stromingen als het logisch-positivisme en kritisch rationalisme in de algemene wetenschapsfilosofie – onmiskenbaar normatief georiënteerd geweest. Methodologen als Hutchison en Blaug zijn duidelijke exponenten van deze oriëntatie. Maar ook de door Klever zo geroemde econoom Friedman kan hiertoe worden gerekend. Alle onderlinge verschillen daargelaten, staat de gedachte hier centraal dat aan economische-wetenschapsbeoefening consistentie-eisen gesteld moeten worden. Een economische theorie moet niet alleen intern consistent zijn, tevens moeten haar beweringen (haar postulaten, respectievelijk haar implicaties, respectievelijk haar voorspellingen) na toetsing consistent blijken te zijn met de empirische verschijnselen. Zowel de interne (formele) als de externe (materiële) consistentie van de hypothesen moeten worden nagegaan, zoals Klever het in navolging van Klant formuleert (blz. 312)³. In de laatste twee decennia is er om tal van redenen binnen de economische methodologie meer aandacht ontstaan voor de *feitelijke* overwegingen die economen ertoe brengen om bepaalde theorieën al dan niet te aanvaarden en verder te ontwikkelen. In dit verband is in Nederland met name de nadruk komen te liggen op 'plausibiliteit' (Nootboom, Hamminga, Klant, Kastelein) als een overweging die vooraf gaat aan en zich niet laat herleiden tot de genoemde consistentie-eisen⁴. De methodologische discussie spitst zich dan toe op de vraag welk belang toekomt, respectievelijk zou moeten toekomen aan plausibiliteitsoverwegingen in vergelijking met de consistentie-eisen.

In de Verenigde Staten neemt men in de 'retorische school' momenteel een radicaler standpunt in. Klamer en met name McCloskey stellen zich tot doel de economische wetenschap te bevrijden van elke (normatief-)methodologische ballast. Wat in hun opvatting slechts telt is de *overtuiging* onder economen dat economische theorieën juist zijn. De eis van externe (materiële) consistentie wordt door hen opgevat als louter en alleen een instrument voor economen om hun vakgenoten te overtuigen. Hun antwoord op de vraag naar de aanvaardbaarheid van economische theorieën luidt dus dat economische theorieën aanvaardbaar zijn *wanneer en omdat* economen deze aanvaarden. McCloskey zelf erkent overigens de beperkingen van dit standpunt:

"The opportunity cost of enchanting one's fellow economists is alienating noneconomists"⁵. Er ontbreekt een referentiepunt voor discussie over vakgrenzen heen, voor discussie met het politiek-maatschappelijke veld bij voorbeeld. Al zijn denigrerende opmerkingen aan het adres van 'de nieuwlichters' McCloskey en Klamer ten spijt, is Klevers standpunt in wezen sterk aan hun standpunt verwant, overigens zonder McCloskey's besef van de beperkingen ervan. Voor Klever is de 'waarheid' haar eigen maatstaf (blz. 313) en succes het waarmerk ervan (blz. 310).

Het is niet verwonderlijk dat tegen deze achtergrond recent ook in de Verenigde Staten de belangstelling voor de vraag naar het realiteitsgehalte van economische theorieën groeiende is. Gelukkig leidt dat niet tot zulke groteske voorstellen als die Klever ons doet. Spinoza's 'Deus sive Natura' (God ofte wel de Natuur) mag voor sommigen een uitweg uit de menselijke zingevingsproblematiek bieden, de oplossing van het probleem of, waar en hoe in het complexe argumentatieve proces van de theorievorming over de economische werkelijkheid het realiteitsgehalte ervan tot gelding komt, wordt er niet mee gediend.

In het licht van het voorgaande krijgt de opmerking "Het [vak economische methodologie] bestaat wel, maar bestaan en bestaan is twee" een heel andere betekenis dan Klever op het oog had. Het vak is aan een heropleving bezig en beweegt zich tussen twee extreme, elkaar uitsluitende posities. In zijn overzichtsartikel meent Klever deze posities simultaan te kunnen innemen.

H.W. Blom
A. Vandevelde
J.J. Vromen

De ware naturalist heeft natuurlijk al lang begrepen dat de auteurs van dit stuk drie door eigenbelang en zorg voor hun broodwinning gedreven docenten in de economische methodologie zijn.

3. Hiermee is echter niet gezegd dat Klant de visie van Friedman op de economie (met enkele nuanceringen) onderschrijft – zoals Klever beweert. De volgende opmerking van Klant laat op dit punt niets aan duidelijkheid te wensen over: "Uit een vergelijking van de logische structuur van economische theorieën met die van natuurkundige blijkt dat Friedmans fysicistische visie op de economie niet opgaat" (blz. 49).

4. Eens te meer slaat Klever de plank mis door onder het mom van "niets nieuws onder de zon" te stellen dat "plausibiliteit" een "modieus toverwoord" is, "...dat niet afwijkt van wat men vroeger 'waarschijnlijkheid' pleegde te noemen en waarover precieze theorieën zijn ontwikkeld (de objectieve en subjectieve waarschijnlijkheidstheorie)" (blz. 310). De genoemde auteurs presenteren plausibiliteit juist als een *inhoudelijk-bepaalde overweging die ontsnapt aan pogingen tot formalisering*.

5. D.N. McCloskey, *The rhetoric of economics*, Harvester Press, 1986, blz. 131.

Naschrift

Wie een frontale aanval doet op het bestaansrecht van een vak, waar anderen zich met overtuiging voor inzetten, mag van dezen enige weerstand verwachten. Dat er tegelijk drie van zulke opposanten in het gelid springen en in het geweer komen, verbaast me dan ook allerminst. Omdat het hier over een ernstige zaak gaat, beperk ik mij niet tot een globaal weerwoord maar zal ik de punten van kritiek stuk voor stuk weerleggen en daarbij tevens de ongedekte retorische suggesties aan de kaak stellen. Omdat ik niet in herhaling wil vervallen, wordt de lezer vriendelijk verzocht mijn oorspronkelijke bijdrage in *ESB* van 29 maart te herlezen; bepaalde punten zijn daar toch verder uitgewerkt en geïllustreerd. Om de lezer echter niet te vervelen, zal ik tevens proberen hier en daar wat nieuws toe te voegen.

Kennis is kennis

Het drietal ziet in dat het academische bestaansrecht van het vakje 'economische methodologie' door mij wordt aangevochten op grond van het feit, dat kennis kennis is, dat wil zeggen een weten hoe bepaalde dingen (in casu economische processen) in elkaar zitten. Waar zulke kennis van ingewikkelde mechanismen aanwezig is, ook al is het maar gedeeltelijk, beschikt men meteen ook (het ging toch om kennis!) over de zekerheid dat a en b van c de oorzaak zijn, met een mogelijke positieve invloed van d en een onwaarschijnlijke negatieve invloed van e (om het maar eens schematisch weer te geven). Er is niet de minste afstand tussen het kennen van iets en het zeker zijn van dat zelfde iets in zijn causale relaties.

Het drietal stelt: "Nu kan men tegen deze overtuiging de nodige bezwaren aanvoeren, maar dat is niet eens nodig om...". Geen van de drie heeft dat in geschrifte ooit gedaan; en hoe ik mijn hersens ook aftob, ik kan niet bedenken welke bezwaren dat zouden kunnen zijn. Een gebeurtenis kennen betekent toch dat gebeuren begrijpen in zijn oorzakelijke relaties? Is men er dan niet zeker van op grond van de in die kennis aanwezige componenten en steunpunten? Ook om iets te betwijfelen of als onmogelijk te verwerpen, heeft men steunpunten nodig. Dergelijke steunpunten missen de auteurs waar ze mijn positie zonder enig argument als ondeugdelijk kwalificeren.

Zij gaan voort mij te verwijten ("Wij willen namelijk betogen...") dat "...elke discussie over methodologische vraagstukken onzinnig zou zijn en *a fortiori* een meta-methodologische discussie", indien mijn stelling juist zou zijn en kennis zekerheid zou impliceren. Nu breekt

mijn klomp! Is dat niet precies, wat ik beoel? Inderdaad, dat is juist wat ik stel. Precies omdat kennis een bij-zich-zijn of wel transversale transparantie behelst (er is geen idee zonder een idee van die idee), heeft kennis *ipso facto* een regulatieve of methodische functie, die elke uitwendige beoordeling of bijkomende toetsing met zogenaamde methodische criteria overbodig en zinloos maakt. Willen de drie dus wat ik wil? Nee, dat willen zij blijkbaar ook weer niet; zij moeten dus even in de war zijn.

Als zij dan stellen dat iemand die de zin van aparte methodologische reflectie en zelfs van filosofie als zodanig ontkennt, eigenlijk beter natuurkundig onderzoek kan doen, geef ik dat volmondig toe. De veronderstelling is echter dat zij menen dat ik zulks niet doe. Dat is wederom een volstrekt onverantwoorde mening, een mening die berust op onwetendheid. Is onderzoek van het functioneren van de mens in zijn omgeving, of van de economische actor in het krachtenveld van economische factoren, soms geen natuurkundig onderzoek in ruime zin? In al zijn doen en laten, ook als homo economicus, is de mens deel van de natuur. Wie constateert dat samenlevingen de neiging hebben om toeneming van bezitstegeestelingen ongedaan te maken om aldus weer in balans te komen, of dat supermarkten 's zaterdags zo overvol zijn omdat de mensen dan vrij zijn van hun werk, doet – op de keper beschouwd – evenzeer natuurkundige uitspraken als wie constateert dat op warm, vochtig en drukkend weer meestal onweer volgt. Het woord 'natuurkunde' plegen wij te reserveren voor de bestudering van de anorganische stof (op micro- of macro-niveau); dat neemt echter niet weg dat weldenkende economisten beseffen dat zij ook een bijdrage aan de kennis van de natuur leveren. Alleen geblinddoekte filosofen, die de mens als een uitzonderlijk en zelfs bovennatuurlijk wezen beschouwen, zijn die mening niet toegedaan.

Inconsistentie

De drie opponenten menen mij te kunnen betrappen op "interne inconsistentie". Volgens de economische methodologie moet er "...correspondentie zijn tussen hun conclusies en die van de praktijk van het economische onderzoek". Ik verwerp dat vak, dus ook die eis. Maar ik schrijf (zij citeren een ander artikel van mijn hand) toch iets, waaruit die zelfde eis zou blijken. Ik heb namelijk gesteld, dat "...de economenpraktijk (...) de uitsluitende maatstaf is voor de economisch-methodologische reflectie".

Op het eerste gezicht lijkt dat inderdaad te wijzen op een kronkel in mijn hersenen. Men verzuimt er echter bij te

vertellen, dat ik in dat bewuste artikel, "Economistengedrag en determinisme" geheten, sprak over de tegenstelling die zich voordoet in het hoofd van de econome die aan de ene kant de vrijheid van de economische actor aanvaardt en daarmee willekeurigheid en onvoorspelbaarheid van zijn object, terwijl hij die zelfde vrijheid metterdaad ontkennt in zijn economische praktijk waarin hij stelselmatig uitgaat van regelmatige en zelfs wetmatige patronen in het gedrag van zijn onderzoeksobject. De economisch-methodologische reflectie, waarover ik het in dat verband had, is de bespiegeling die de econome (in het gezelschap overigens van filosofen als ons drietal) er halfbewust op nahoudt en die strijdig is met de veel fundamentele overtuiging die in zijn onderzoekspraktijk belichaamd is en die zegt: mensen gedragen zich, door een complex van oorzaken daartoe genoopt, op bepaalde min of meer regelmatige wijzen, die zich vanwege die regelmaat laten onderzoeken. Wetenschap betreft, zoals Plato en Aristoteles reeds stelden, het noodzakelijke, ook hier.

Het drietal wil dan een goedkoop succesje behalen door het determinisme af te doen als een 'pre-conceived idea' van deze auteur. Maar men kan niet voor niets op de eerste rij zitten. Hier moet ik toch even wijzen op de inconsistentie in de opvatting dat mensen over een vrije wil en dus een echte keuzevrijheid beschikken. Dat zou betekenen dat er in mensenlevens bepaalde dingen gebeuren die niet veroorzaakt zijn, want dat geest op materie zou kunnen inwerken of iets wat nog niet bestaat op iets wat bestaat (wat door de drie verondersteld wordt in hun opvatting over 'doelgericht handelen') is niet minder dan onbegrijpelijk. En als we voor iets geen redenen hebben, waarom zouden we het dan aannemen? Licht het niet meer voor de hand om met Spinoza, die door de drie onheus als een 'profeet' wordt bejegend, te stellen en te bewijzen dat wij ons van ons willen (in deze en dan weer in die richting) bewust zijn zonder de oorzaken ervan te kennen die ons daartoe bewegen, de fysieke oorzaken namelijk die wij op grond van andere overwegingen (axiomata die allerwegen waar blijken) wel moeten aannemen? Helaas zou het mij te ver voeren om deze fysieke stelling (determinisme) annex ons psychisch functioneren (bewijstheorie) hier verder te ontwikkelen.

Zonder meer misleidend zijn de drie wanneer zij stellen dat ik beweerd heb dat de standaard wetenschapsfilosofie in het boek van Huussen leidt tot een "weinig verheffend schouwspel", in het boek van Klant daarentegen tot een "juweeltje". In plaats van het tweede lid der vermeende contradictie schreef ik over

Klants boekje: "...een juweeltje qua beknoptheid, aantrekkelijke stijl, informatief gehalte en geïnvesteerde wijsheid". Dat is meer dan een nuanceverschil. Ik heb ook duidelijk de argumenten gegeven waarom ik dit boekje waardeer. Dat is niet omdat ik daaraan het begrippenpaar 'interne en externe consistentie' zou hebben ontleend, zoals de drie onzorgvuldige lezers suggereren (dat bevindt zich niet in Klant, doch had ik zelf in een eerder artikel reeds gebruikt!). Ook niet omdat daarin de term 'plausibiliteit' voorkomt, waarin mijn drie opponenten het Nederlandse ei van Columbus zien. Veel meer waardeer ik dit werk, behalve om bovengenoemde redenen, vanwege de nadruk die daarin wordt gelegd op het feit dat economen, net als andere 'natuurkundigen', de mechanismen trachten te ontdekken, die er noodzakelijkerwijs toe leiden dat de economische verschijnselen zich voordoen zoals ze zich voordoen en dat de voortgang in deze ontdekkingsstocht traag is en allesbehalve bestaat uit momentane hypothesevorming en hypothesetoetsing. Verder staat dit werkje niet bol van de deontische taal die bij de professionele economisch-methodologie zo gebruikelijk is. Klant zegt niet wat economen allemaal moeten doen, maar beschrijft meer wat ze in eer en deugd en met matig succes in feite doen en expliciteert dat voor de nieuwsgierige lezer. Dat is een totaal andere mentaliteit dan de instelling die men aantreft bij hen die een eigen bijdrage van het vak economische methodologie aan de economische wetenschap verdedigen.

Anti-methodologie?

"Het wanneer en waarom van de aanvaardbaarheid van theorieën..." achten de drie de centrale vraag van de economische methodologie die zij bedrijven. In dit opzicht dichten zij mij een tegenspraak toe, die ik tot mijn spijt niet vermag te zien. Enerzijds zou ik als 'anti-methodoloog' beweren dat "...economische kennis haar eigen maatstaf levert" en economen dus weten wat ze doen en hoe en waarom ze het doen, zodat een aparte economische methodologie overbodig wordt. Gedeeltelijk is dit juist. Ik zou echter niet willen zeggen dat economische kennis haar eigen maatstaf 'levert', maar dat zij deze maatstaf *is*. Ten tweede houdt dit vooral kennis van de aangewezen richting in, dat wil zeggen dat men daardoor de weg weet en men dus volop methodisch bezig is. Het is daarom ten derde onjuist om mij op die grond als een 'anti-methodoloog' te betitelen. Men zou beter kunnen stellen dat volgens mij de econome (zoals elke wetenschapper) zijn eigen supermethodoloog is! Anderzijds wordt mij toegedicht dat ik desondanks toch aan methodologie (conform

hun visie) doe, wanneer ik stel: "Alle kennis is kennis van de natuur en haar wetmatigheden", of wanneer ik zeg dat kennisvorming georiënteerd is op het vinden van de mechanismen achter de verschijnselen, de mechanismen die deze verschijnselen produceren. Hier ben ik dan zogenaamd als 'normatieve methodoloog' bezig.

De reden waarom die kritiek geen doel treft, is dat de laatstgenoemde uitspraken even descriptief en indicatief zijn als de eerstgenoemde. Beide soorten uitspraken zijn 'is'-uitspraken en geen 'ought'-uitspraken. Beide typen uitspraken verduidelijken wat kennis is: het begrijpen van de wetmatigheden volgens welke de natuurverschijnselen (in casu economische verschijnselen) uit bepaalde oorzaken voortkomen. De drie waren – gezien de lengte van de desbetreffende paragraaf – zeker blij dat ze op het spoor van een contradictie zaten; maar ze hebben een spook gezien.

In verband met de gebezigde term 'normatief' mag hier evenwel opgemerkt worden, dat van mijn kant allerm minst ontkend wordt dat in de economische wetenschap zelf legio normatieve momenten zitten. Elke econoom zit vol met grondovertuigingen, indelingschema's, taalkundige categorieën en 'filing-systems' waarmee hij zijn onderzoeksveld min of meer *a priori* structureert en die zijn perceptie in sterke mate bepalen. Ook de centrale leerstukken van de economie, voor zover die er zijn, kunnen daartoe gerekend worden. Slechts zeer langzaam zullen verschuivingen en aanpassingen in dit normatieve scherm gerealiseerd worden. In mijn boeken en artikelen heb ik deze zaak, onder meer met behulp van wijze lessen van Wittgenstein, meermalen besproken.

Erkenning van normativiteit in de economische wetenschap zelf geeft de filosofische beschouwer van die wetenschap, de economisch-methodoloog, niet het privilege om daar als een soort hofleverancier uit eigen voorraad nog eens een schepje bovenop te doen. De econoom klaart hier zijn eigen zaken en zit niet op hulp van buiten te wachten. Dat was wellicht de rode draad door mijn betoog. De critici hebben geen enkel argument kunnen aandragen en geen enkel voorbeeld kunnen geven van daadwerkelijke methodologische hulp, waarmee de economie gediend was. Wat zij over 'plausibiliteit' te berde brengen, behalve oude koek, is van geen enkele inhoudelijke betekenis, of zonder meer onzin. De econoom weet natuurlijk al lang dat hij in verreweg de meeste gevallen zijn hypothesen hoogstens plausibel kan maken. Hij maakt zich beslist geen zorgen over de vraag "...welk belang (...) zou moeten toekomen aan plausibiliteitsoverwegingen in

vergelijking met de consistentie-eisen". Het is eenvoudigweg zo dat het systeem waarin hij het economische gebeuren concipieert, op tal van punten zwakke plekken vertoont en niet tot volledige consistentie op te voeren is. Wel, dan moet men er zich voorlopig bij neerleggen. Hij zal getroost zijn door het feit dat zijn voorstelling van zaken of hypothese *meer* verklaart en minder tegen zich heeft *dan* de alternatieve hypothese.

Mijn drie opponenten tonen sympathie voor de door mij niet onthaalde Klammer en McCloskey en sluiten zich aan bij hun stelling: "...economische theorieën zijn aanvaardbaar wanneer en omdat economen deze aanvaarden". Dat daaruut de normatieve rol die de economisch-methodoloog zich toe-eigent volop spreekt, behoeft niet te worden toegelicht. Erger vind ik het gemak waarmee men de volslagen onjuistheid van deze stelling accepteert. Is er één serieuze, gerenommeerde wetenschapper die iets aanvaardt omdat anderen het aanvaarden? Is het daarentegen niet zo dat in elke cognitieve stellingname andere 'bits' of stukjes kennis te zamen als grondslag voor deze fungeren¹? De supermarkt is

's zaterdags zo vol, omdat bijna alle mensen dan vrij zijn en hun boodschappen gaan doen, omdat veel mensen het ook leuk vinden om samen te gaan winkelen bij wijze van ontspanningsactiviteit, enzovoort. Op vrijdag is hij vol met huisvrouwen omdat er koopjes te halen zijn. Zondags zie je er niemand omdat dan alle winkels bij de wet gesloten zijn, enzovoort. Wij verkondigen deze en dergelijke theorieën op grond van de rest van de kennis, waarover wij beschikken, "the totality of our beliefs" (Quine), en niet omdat de andere economen dit ook denken. In een economische faculteit kan veel gebeuren, maar het is geen kerk. Niet de overtuiging van anderen, maar de argumenten en de feiten tellen er nog.

Is het vak 'economische methodologie' aan een heropleving bezig? Ik gun mijn bestrijders deze voor hen profijtelijke illusie.

W.N.A. Klever

1. Zie Spinoza, *Ethica*, deel II, propositie 5.

F

Kerncijfers jaarverslag 1988

(in miljoenen gulden)

	1988	1987	Mutatie %
Balanstotaal	3.133	2.894	+ 8,2
Toevertrouwde gelden	2.923	2.691	+ 8,6
Debiteuren	1.463	1.321	+ 10,7
Liquide middelen	1.159	939	+ 23,5
Aansprakelijk groepsvermogen	187	169	+ 10,6
Brutowinst	30,3	28,0	+ 8,4
Dotatie VAR	7,8	7,8	-
Belastingen	4,0	5,1	- 19,9
Nettowinst	18,5	15,1	+ 22,2

Het jaarverslag waarin talrijke foto's van de herdenking van ons 75-jarig jubileum zijn opgenomen, wordt u op aanvraag gratis toegezonden.

Friesland Bank

Hoofdkantoor Leeuwarden, Zuiderstraat 1 Tel. 058-994499